

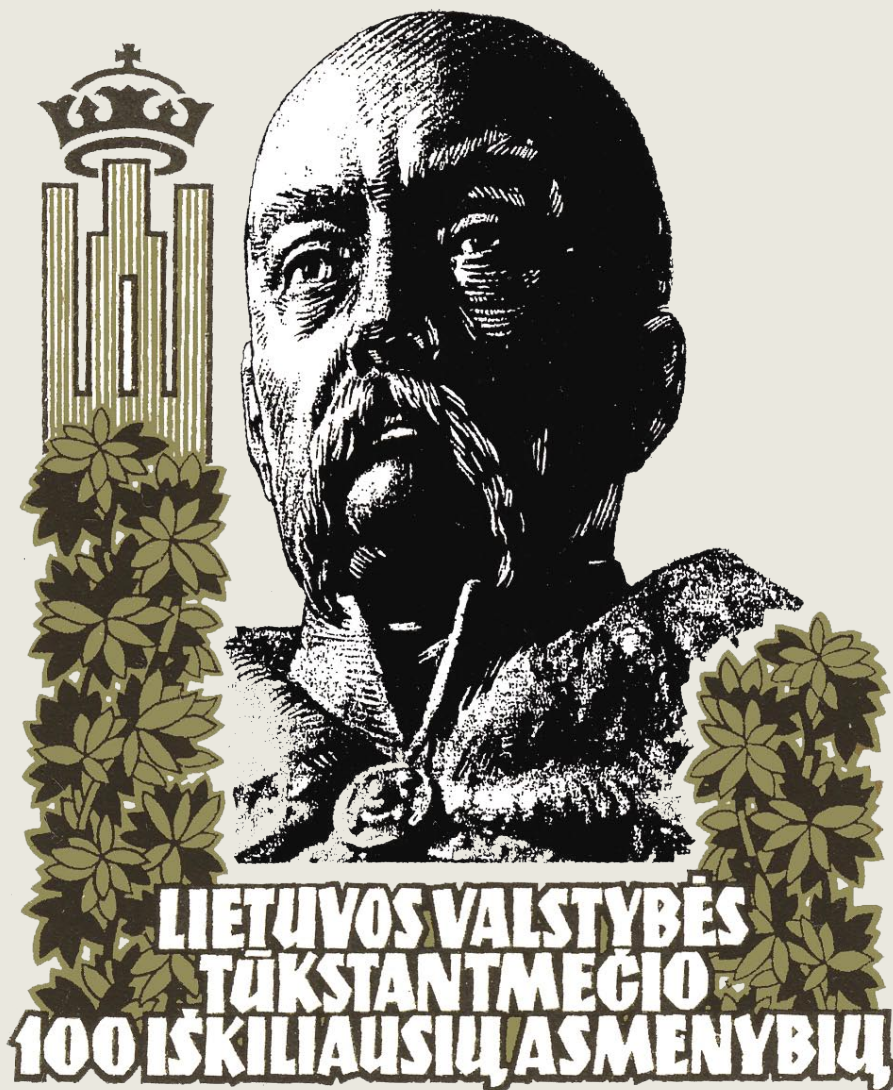
"Ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi!"

2012

GRUODIS

VARPAS

LIETUVOS LAISVĖS KOVOTOJŲ SĄJUNGOS LEIDINYS

A. R. Šakalio pieš.

JONUŠUI RADVILAI
400 metų

Sveikiname

*Nataliją Gudonytę
90-mečio proga*

*Kristiną Ryliškiene
40-mečio proga*

Jonušas Radvila

Jis – didysis LDK etmonas ir Vilniaus vaivada, didžiojo etmono Kristupo II Radvilos ir Onos Kiškaitės sūnus.

Jonušas buvo vienas iš paskutiniųjų Biržų atšakos Radvilų giminės atstovų. Žinoma, kad jis baigė kalvinų mokyklą Biržuose, Koidanovo ir Slucko gimnazijas. Po to mokėsi Leipcigo, Leideno, Altdorfo universitetuose. Kaip ir daugelis kitų tais laikais gyvenusių didikų vaikų, J. Radvila savo politinę ir karinę karjerą pradėjo labai anksti. 1632 m. jis su delegacija buvo pasiųstas į Olandiją ir Angliją notifikuoti apie karaliaus Vladislovo Vazos išrinkimą. 1633 m. J. Radvila tapo pakamarininkiu, 1640 m. buvo paskirtas Trakų piliniku, bet šios tarnybos atsisakė. 1646 m. buvo lauko etmonas ir Žemaičių seniūnas, 1653 m. – Vilniaus vaivada, nuo 1654 m. – LDK didysis etmonas.

Jis pasižymėjo karuose su Maskva ir kazokais: 1633-1634 m. dalyvavo kovose dėl Smolensko, 1649 m. išvadavo iš sukilusių kazokų Turovą, Mozyrių, Babruiską ir kt. miestus, 1651 m. užėmė Kijevą.

1654-1655 metais, per 1654-1667 m. Lenkijos ir Lietuvos valstybės karą su Rusija, vadovavo LDK kariuomenei. 1655 m. rugpjūčio mėnesį Rusijos kariuomenei užėmus Vilnių, vadovavo LDK derybų grupei, kuri sudarė Kėdainių sutartį su Švedija. Už tai Seimas nusavino jo valdas, iš kurių svarbiausios buvo šios: Biržai, Dubingiai, Kėdainiai, Nesvyžius, Svėdasai. Po J. Radvilos mirties 1659 m. šios valdos buvo grąžintos kitiems Radviloms.

XVII a. viduryje Jonušas Radvila buvo vienas įtakingiausių didikų Lietuvoje ir, kaip rašoma „Lietuvių enciklopedijoje“ (Bostonas, 1964, t. XXIV, p. 381), „nėvengė savarankiškai politikuoti tiek vidaus santykiuose, tiek su užsieniu. Daugiausia savarankiškumo jis parodė derybose su švedais po to, kai 1654 m. Maskva puolė Lietuvą, užėmė Vilnių ir didelę dalį Lietuvos. J. Radvila norėjo sąjungą su Švedija nukreipti prieš Maskvą, bet Švedijos karalius Karolis X Gustavas nepritarė tokiai politikai, ir garsioji Kėdainių sutartis ne-

davė Lietuvai to, ko iš jos tikėjosi J. Radvila ir daugumas Lietuvos didikų bei senatorių. Dėl tos sutarties J. Radvila užsitraukė Jono Kazimiero, daugelio lietuvių ir lenkų neapykantą“. Kaip diplomatas J. Radvila viešėjo Saksonijos kurfiursto dvare Drezdene, lankėsi pas Karolį I Stiuartą, taip pat infantės Izabelės, Ispanijos vietininkės Nyderlanduose dvare.

Jo asmenybė kelia daug ginčų, ypač tarp lenkų istorikų ir rašytojų dėl jo tariamos antilenkiškos veiklos ir dėl tariamo Liublino unijos sulaužymo.

Jonušas Radvila mokėjo keturias kalbas, rūpinosi kultūriniais krašto reikalais.

Kėdainiai buvo J. Radvilo mylimiausias miestas. Čia jo rūpesčiu 1650 m. įsteigta spaustuvė. J. Radvila rėmė Kėdainių mokyklą. Jo iniciatyva Kėdainių evangelikų reformatų mokykla buvo reorganizuota į gimnaziją. Jonušas Radvila pasikvietė į miestą spaustuvininką Joachimą Jurgį Rheta, pedagogą J. A. Komenskį. Jo dvare dirbo matematikas, fortifikatorius ir gydytojas, olandų tapytojas Abraomas van Vesterfeldas, poetai Danielius Naborovskis, Zbignevas Morštinas. 1653 m. J. Radvila Kėdainiams suteikė plačias teises.

J. Radvila buvo Lietuvos (dalina ir Lenkijos) evangelikų reformatų (kalvinų) globėjas. Jis pasirūpino, kad būtų užbaigti prieš jį pradėti Biržų rezidencijos bei Kėdainių kalvinistų bažnyčios statybos darbai.

Pirmoji J. Radvilos žmona buvo K. Potockytė (mirė 1645 m.). Antroji žmona – turtingo Valakijos valdovo Lupulo dukra Elena Marija. Jos garbei J. Radvila Kėdainiuose pastatė stačiatikių bažnyčią.

J. Radvila turėjo tik vieną dukrą (iš pirmos santuokos) – Oną Mariją. Ši ištekėjo už Boguslavo Radvilos. Taip visas Jonušo Radvilos šeimos turtas perėjo Boguslavo Radvilos giminės šakai.

Mirė Jonušas Radvila Tykocine. Palaidojimo vieta nežinoma.

1931 m. birželio 28 d. Biržuose atidengtas J. Zikaro sukurtas paminklas Jonušiui Radvilai. Paminklo statybos iniciatoriai buvo reformatai.

Atminties instaliacijos

Šiais metais Vasario 16-ąją dailininkui **Kęstučiui Grigaliūnui** už skaudžios atminties erdvinį įvaizdinimą šiuolaikiniame mene buvo **įteikta Nacionalinė kultūros ir meno premija**. Kęstutis Grigaliūnas – aktyviai kuriantis dailininkas, pastaruoju metu surengęs ne vieną monumentalios apimties instaliaciją, šiuolaikiška meno kalba kalbantis apie sovietinių represijų aukas.

K. Grigaliūno darbų ciklą sudaro penkios instaliacijos:

- „Apie Meilę“ (skirta 1944–1947 m. sušaudytiems ir Tuskulėnuose užkastiems antisovietinio pasipriešinimo dalyviams);

- „Mirties dienoraščiai“ (1940–1941 m. suimtų ir sušaudytų, lageriuose mirusių politinių kalinių portretinės nuotraukos, darytos sovietiniuose kalėjimuose);

- „1941“ (per pirmuosius masinius trėmimus nukentėjusių žmonių asmeninių albumų nuotraukos);

- „KPZ“ („Kamera predvaritel'novo zakliučeni'ja“, liet. laikino sulaikymo patalpa);

- „Aš nežinojau, Mylimasai, kad bučiuoju tave pašutinį kartą“ (skirta Lietuvos

karininkų ir jų šeimų tragedijai įamžinti).

Medžiagos K. Grigaliūno meniniams apmąsty-

mams teikė daugiatomis tęstinis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro leidinys „Lietuvos gyventojų genocidas“ (sovietinio genocido aukų vardynas) bei Severino Vaitiekaus monografija „Tuskulėnai: egzekucijų aukos ir budeliai“ (trečias papildytas šios knygos leidimas jau pasirodė).

Leidiny „Lietuvos gyventojų genocidas“ tapo menininko paieškų išeities tašku tiek rengiant projektą „Apie Meilę“, tiek „Mirties dienoraščius“. Remdamasis Vardynu K. Grigaliūnas pasirinko Lietuvos ypatingajame archyve saugomas bylas, ant lakštų su portretais užrašė trumpas biogramas. Neatsitiktinai, eksponuojant „Mirties dienoraščius“, ant keturių stalių buvo padėta po vieną Vardyno tomą.

2012-10-24 trilogija buvo pristatyta Tuskulėnų rimties parko memorialinio komplekso Konferencijų salėje. Įžanginį žodį tarė LGGRTC Generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė, Užsienių reikalų ministras Audronius Ažubalis, dalininkas Kęstutis Grigaliūnas, tremtinio Ričardo Vaicekausko dukra Rita Vipartienė, menotyrininkė Monika Krištopaitytė, Lietuvos fotomenininkų sąjungos sekretorius ir Lietuvos nacionalinių kultūros ir meno premijų komisijos narys Stanislovas Žvirgždas. Renginį vedė Vilma Juozevičiūtė.

* * *

Pasakyta pristatant vaizdinę instaliaciją

Rita Vipartienė

Dėkoju organizatoriams už suteiktą garbę dalyvauti šiame renginy.

Neseniai man teko dalyvauti Kęstučio Grigaliūno trilogijos pirmajame pristatyme, vykusiame Vilniaus grafikos meno centro galerijoje „Kairė – Dešinė“. Ypač įsiminė vienos menotyrininkės pasakytas trilogijos vertinimas: greitai lekiančiame gyvenimo rate Kęstučio kūryba privers mus sustoti, lėtai lėtai versti vieną knygos puslapį po kito, grįžti atgal, po to vėl skleisti naują lapą, dar kartą pažvelgti į JUOS...

– Kai gerbiamos Birutės Burauskaitės buvau pakviesta šiandien tarti žodį, sutrikau: nejaugi aš? Pasiūliau kalbėti menotyrininkams. Tačiau ji patikslino – esu labai arti šiose knygose vaizduojamo skausmo. Todėl šiandien drįsiu kalbėti ne tik savo vardu.

Pirmasis vardas – tremtiniai: po pirmo vežimo, po antro ir t. t.

Grįžau namo po pirmojo knygos pristatymo su glėbiu knygų. Namie laukė tremtinių būrys: po ne-

seniai vykusios Lietuvių delegacijos, kurioje buvau ir aš, kelionės į Jakutską visi laukė naujienų. Naujienos palauks, duok greičiau knygas! Visi surado savuosius, pažįstamus veidus. Tremtinio lapteviečio žmona kaip didžiausią vertybę Kęstučio knygą skubėjo vežti namo sergančiam vyrui, kuris neatsitraukdamas nė minutei ją sklaidė keturias valandas, kol pavargo. Kiti gi įdėmiai studijavo ją visą savaitę, vis pasidžiaugdami ir negalėdami patikėti realybe, kad knyga – ne sapnas. Tą vakarą bandėme įsivaizduoti, kokio dydžio būtų knyga, jei į ją patektų visos TSRS represijų aukos. Kas sudarys tokią knygą pietų Jakutijos tremtiniams jakutams, tremtiems prie Laptevų jūros (o jų buvo apie 6 tūkstančius), naikintiems suomiams nuo Leningrado ir daugybei kitų? Ar jie turės savąjį Kęstutį Grigaliūną?

Paklausiau savo Mamutės, Laptevų jūros tremtinės, ką ji galvoja apie knygą, ką norėtų paminėti ir perduoti? Juk jos vyrui, mano Tėtukui Ričardui Vaicekauskui ir jo šeimai, skirti garbingi pirmieji puslapiai, Mamutės Tėveliui ir jo šeimai – 400-asis puslapis. Mamutė pasakė: „Ašaros byra“ ir be žodžių parodė, kaip galima versti lapus vieną po kito, rodyti pirštu į kiekvieną nuotrauką ir 8527

kartų kartoti: „Sušaudytas, sušaudytas, nukankintas, mirė...“ Ji pirmą kartą pamatė savo Tėvelio dvigubą nuotrauką, padarytą lageryje iš karto po tremties tais pačiais 1941 metais. Jis sunkiai atpažįstamas. Tiesa, knygoje pateikiama informacija apie dvejojus žmonių likimus: nužudyti, mirę arba grįžę į Lietuvą, o tokių mažuma. Mano seneliai pateko į šias abi kategorijas: Antanas, vaistininkas, nusipelnęs ir prieškario Lietuvoje garbingai įvertintas, mirė nuo bado ir nuogas buvo įmestas į šaltą duobę Rešotų lageryje, kitas – Povilas, atrodytų iš laimingųjų – po 5 metų lagerio ir 3 metų tremties slapta grįžo į Lietuvą, bet buvo visiškai palaužtas ir sugniuždytas, neištvėrė ir nepajėgė gyventi toliau – pasitraukė iš gyvenimo. Šie abu tragiški likimai – knygoje pateiktų likimų veidrodžiai. Išverti lagerius ir tremtį, aprašytus Dailios Grinkevičiūtės, Tėtuko novelėse, ir likti sveikam, tvirtam – neįmanomas dalykas.

Antrasis vardas – tremtinių palikuonys, tai tokie, kaip aš.

Vieniems – tremties tema skaudi ir šventa, kitiems – neįdomi. Vieni auklėja vaikus vardan to Lietuvos, kiti – ne. Ir visi iš tremtinių. Reikia jiems duoti šią knygą ir padėti surasti jų artimą.

Ne kartą skaičiau savo senelio Antano KGB storą bylą. Kęstučio knygoje jo dvigubos nuotraukos nėra, byloje nerasta, matyt nespėjo nufotografuoti, per greitai mirė. Senelio Povilo bylos nemačiau, bet nuotrauka sukrėtė iki širdies gelmių. Jei ne ši knyga, nebūčiau žinojusi, kaip jis TEN atrodė. Ilgai žiūrėjau, daug kartų atsiverčiau tą puslapį. Ji man įstrigo visam laikui: pažemintas, be kaltės kaltas. Kaip greitai pasikeičia žmogus... Reikia laiko, kol šią knygą atvers tie, kuriems šiandien nelabai rūpi praeitis. Tikiu, kad

tas laikas ateis. Kankiniai juk knygoje laukia, kada į juos pažvelgs artimo akys. Padėkime jiems sulaukti. Kiekvienas suraskime tą, kuriam tai kol kas nerūpi, atverskime jo puslapį.

Trečiasis vardas – pavadinkime juos „KITI“, tai tie, kurių artimieji nepatyrė tremčių, kančių.

Paklausiau Kęstučio, savo vyro. Jis K. Grigaliūno kūrybą priskyrė taikios kovos už Lietuvos nepriklausomybę būdai. O tiems, kurie vis dar tiki paleckininkų nešama saule, siūlo, besiklausant jų kalbų, duoti vartyti šias knygas.

Ketvirtasis vardas – jaunimas.

Knygą turėtų gauti visos Lietuvos mokyklos. Ši knyga – atmintis, kuri turi saugoti Lietuvą nuo Nepriklausomybės praradimo pavojaus. Neįkainojama ir naujoviškai vaizduojama medžiaga, puikiai tinkama ją pateikti įvairiomis meninės išraiškos formomis. Mes turime padėti mokytojams, mokiniams, mokyklų direktoriams susivokti erdvėje ir laike, kad, paklausus jauno žmogaus „Ar nori išvažiuoti iš Lietuvos?“, sulauktume tvirto atsakymo „NE!“. Turbūt Kęstutis Grigaliūnas šiam tikslui ir paaukojo ištisus ketverius kruopštaus darbo Lietuvos archyvuose metus.

Kadangi bendravau su visomis čia minėtomis žmonių grupėmis, visų vardu tariau AČIŲ Kęstučiui Grigaliūnui ir visiems, jam padėjusiems parengti trilogiją.

Ačiū tariau visų, negrįžusių, grįžusių, patekusių ir nepatekusių į šią atminties trilogiją vardu. Šventas švento žmogaus darbas, išblaškytą atmintį sudėjęs į vieną bendrą Lietuvos istorijos metraštinę, leidusį mūsų brangių žmonių veidams vėl sugrįžti visiems kartu į Lietuvą, būti šalia mūsų, namuose...

Laiškai broliui

Janina Survilaitė

Penktoje klasėje savo klasės auklėtojos paprašiau, ar negalėčiau po pamokų pas ją papildomai pasimokyti rusų kalbos, ji nustebusi paklausė:

- Kam? Kodėl tu nori mokytis rusiškai?

- Aš noriu parašyti broliui laišką, - atsakiau.

- Kodėl tu negali parašyti jam lietuviškai? Survilaitė, tu taip gražiai rašai rašinėlius! – nusistebėjo Kalnųjų septynmetėje mokykloje mano mylima auklėtoja Vlada Bartkevičiūtė.

- Kad lietuviškai siųsti į Sibirą draudžiama, - atsakiau, nuleidusi galvą.

Mokytoja nieko neatsakė. Nutilusi įdėmiai nužvelgė mane, apsisuko ir nuėjo, po kelių žingsnių atsuko ir trumpai mestelėjo:

- Ateik. Aš tau tikrai padėsiu.

Kai grįžusi namo apie tai pasakiau Mamai, ji labai nusigando ir perspėjo:

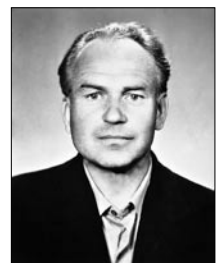
- Tu niekam o niekam mokykloje nesakyk, kad tavo brolis sėdi Sibiro

kalėjime. Prisišauksime dar didesnių nelaimių... Jeigu kas ims įkyriai klausinėti, geriau pasakyk, kad tu iš vis neturi jokio brolio.

Visada buvau labai paklusni mergaitė, pildžiau visus Mamos ir mokytojų prašymus, tačiau jokia būdu negalėjau įsivaizduoti, kad galėčiau pasakyti, jog aš neturiu brolio. Maniau, kad niekaip tokiai nuodėmei neapsiversčiau mano liežuvis.

Janina Survilaitė

Algirdas Survila

„Ne! Ne ! Savo brolio tai aš niekada neišsižadėsiu!“ – kartojausi sau mintyse: „AŠ TURIU IR TU-RĖ-SIU SAVO BRO-LĮ!!!“

Pasistengdavau, kalbėdama su svetimais, apie savo brolių neužsiminti...

Auklėtoja ėmė mane papildomai mokyti rusų kalbos. Turėjau kalboms gabumų, todėl ji buvo manimi patenkinta. Kai pasilikdavome vienos po pamokų, aš jai išdrišdavau išdėstyti ir savo baimes:

- Kokia baimė aplink!.. Kasnakt kažką enkavedistai išsivaro ir tas žmogus negrižta... Su mama drebame iš baimės, verkiame ir prašome Dievo pagalbos... Dar vis bijome naktimis nakvoti namuose, kad enkavedistai neišvežtų į Sibirą...

- Tik niekam taip nekalbėk garsiai. Išgirs kokia sekretorė, nutars, kad esi neverta tarybinės moksleivės vardo, suorganizuos ir tikrai išgabens pas baltas meškas. Atsimink, kad ir sienos turi ausis. Niekam nesakyk, kad tavo brolis kalėjime. Jei kas – geriau sakyk, kad tavo brolis sovietų kariuomenėje...

Auklėtojos dėka pramokusi rusiškai, ėmiau rašyti laiškus broliui į Dudinkos kalėjimą, kur Algirdas buvo kalinamas. Buvo leidžiama parašyti po vieną laišką per mėnesį. Laiškų turinys turėjo būti neutralus: orai, daržai, naminiai gyvuliai, mano mokslų sėkmės ir nesėkmės, mano vaikiškų žaidimų draugės, mano ir mamos darbai laukuose, mudviejų sveikata ir t.t.

Savo namų įvykius išreiškėdavau panašiu stiliumi:

Margutė atsivedė gražų veršiuką, kuri pavadinome Mirta, avytė-Burytė per pačius šalčius atsivedė net keturis ėriukus: du baltus, du juodus – turėjome Burytę vienam mėnesiui atsigabenti į trobą – už pečiaus, kad ėriukai nesušaltų.

Naminių temų buvo užtektinai – tik rašyk ir rašyk, kiek tik sugebi rusiškai išsireikšti.

Tik vienas dalykas buvo *veto!*

Negalėjau rašyti, kad ištektų mano Brolio didžioji pirmoji meilė – Zosytė Kazlauskaitė. Tą naujieną parašyti Mama man *mirtinai* uždraudė:

-Dar paskui nusižudys bekirsdamas medžius tai goje, juk kirvis tai visada po ranka! Jis taip mylėjo Zosytę, o ji buvo prižadėjusi jo laukti. Nepakels Algis tokio širdies skausmo...

Zosytės ištektėjimą kaimas ir Mama pateisino, nes kiek gali laukti mergaitė kalinio, kuris nežinia, ar iš viso kada gyvas sugrįš.

Zosytė šeimoje buvo vyriausia. Kazlauskų šeima buvo labai gausi – apie dešimt vaikų. Jie gyveno tarp Kalnųjų ir Palendrių kaimų, kitoje Piliakalnio pusėje, mažoje trobelėje, kurioje vos tilpo visi vaikiukai.

Kaimynai tėvo Kazlausko vis klausdavo:

- Kada nustos daręs vaikus?

- Grabe, – atsakydavo.

Ir tikrai visi greitai pamatydavo, kad Kazlauskienė vėl su pilvu.

Kai su Mama naktimis bijojome nakvoti namuose, kelias naktis, Zosytės pakviestos, prisiglaudėme ir jų gausioje šeimynoje. Atsimenu, kaip mane išspausdavo ant šieno prikimšto čiužiniuko tarp per visą pasienį lyg silkių priguldytų Kazlauskiukų, ir liepdavo, kas bebūtų, nesikelti ir nesirodyti, jei netyčia užklystų stribai ir areštuotų Mamą.

Nors tu išsigelbėsi nuo Sibiro. Enkavedistai vis tiek nesusigaudys, kiek tų Kazlauskų vaikų yra.. – ramindama pozityviai nuteikdavo mane Mama.

Taigi, kelias naktis buvau tapusi *Kazlauskike*...

Tas pabuvimas būryje vaikų man labai patiko, nes vaikiukai buvo labai draugiški. Galbūt jau tada manyje buvo „apsigyvenęs“ troškimas būti būryje, t.y. sielą prislėgęs psichologo Jungo vadinamas „vienatvės fenomenas“...

Iki šiol stovi scena akyse, kaip atsikėlęs rytą visas būrys vaikiukų apsėsdavo pusryčių stalą. Kazlauskienė privirdavo katilą prižilintų kruopų ar barščių, pripilstydavo mažus aliumininius dubenėlius visiems, neišskiriant ir manęs, sėdinčios garbingiausioje užstalės vietoje ant šeimnininko sukalto uosinio ožiuko.

Tebegyvas vaizdas, kaip į mane išsitiesdavo būrys liesų rankyčių su mažytėmis duonos riekutėmis jose, o apie 5-6 poros mėlynų lyg linai ir man draugiškai žibančių akyčių siūlydavo pasivaišinti juoda rugine duona. Nors šeima ne kažin kiek jos teturėjo, tačiau buvau dosniai vaišinama ir raginama valgyti.

- Janyte, valgyk, Janyte, valgyk, – per vienas kitą kuo arčiau man prie nosies kišdavo savo duonos gabaliukus ištikimieji mano vienos nakties draugai.

Tą epizodą prisiminusi net po šešių dešimtmečių susigraudinu, nes dauguma mano žemiečių dabar iš pavydo mieliau iš manęs išluptų paskutinį kąsnį, negu ką nors pasiūlytų...

... Prisiminimai laikui bėgant sklaidosi, dyla, juos sudegina atsiritusių naujų dienų aušrų žaros, jie susipina su nakties sapnais, jie miršta...

Lyg genetinį legendinį paveldėjimą nuo gimimo nešiojuosi **19-OSIOS** dienos lemtį. Neplanuotai į šį pasaulį atėjau 19-tą, Tėvą sušaudė 19-tą, mokiausi 19-ka metų, sutikau savo būsimą vyrą ir dukrų tėvą būdama 19-kos, išgyvenau santuokoje 19-ka metų, pirmoji dukra gimė 19-tą vasario. Mama gimė ir mirė 19-tą, į Šveicariją gyventi išvykau 1990-jų 19-tą gruodžio...

... 2012 metų balandžio 19 dieną palaidojau savo vienintelį brolių Algirdą.

Prancūzų psichologai tyrimais įrodė besikartojančių *datų sindromą*. kaip *psichologinį fenomeną*. Tai yra, kai svarbūs protėvių ir asmenų gyvenimo įvykių simboliai atsikartoja jų palikuonių gyvenime, o tų įvykių datos sutampa. Tai natūralusis transgeneracinis perdavimas iš kartos į kartą.

Jaučiu, kaip Brolio laidotuvių diena mudviejų amžinai neišskyrė. Mudviejų brolystės ryšys nesibaigė tą balandžio 19-tą prie jam supilto kapo kauburėlio, lyg jūroje paskendusio baltuose kalijų ir rožių žieduose Kalnujų kapinėse. Ant kapo stovi prieš penkiolika metų mano lėšomis sukurta granito paminklas su užrašu, kad čia ilsisi SURVILŲ ŠEIMA. Į brolio laidotuves susirinko visas Kalnujų kaimas ir daugybė jo apylinkių gyventojų. Tokių gausių laidotuvių kaimas nebuvo matęs. Lietuvos Kalinių ir Tremtinių sąjungos Raseinių skyriaus prezidentas Antanas Vizbaras prie kapo pasakė prasmingus žodžius, apibendrinančius Lietuvos kankinio Algirdo Survilos nuopelnus stiprinant Tėvynėje tikrąjį patriotizmą. Žodžiai buvo skirti visiems: gyviems ir mirusiems...

Viktoras Hugo savo genialiuose kūriniuose, išryškindamas visuotinio patriotizmo idėjas, sakė, kad visos nuodėmės žmogui yra atleidžiamos, išskyrus, Tėvynės išdavystę... Tokia nuodėmė žinomai Lietuvos patriotų Survilų šeimai niekada negrėsė. Niekas iš susirinkusiųjų net nesuabejojo, kad Kalnujuose laidojamas tos šeimos atstovas, kuris, tęsdamas šventas protėvių tradicijas niekada nekolaboravo su okupantais, neišdavė tautinių Tėvynės idealų. Jis priklausė tiems krašto lietuviams patriotams, kurių viso gyvenimo esmė buvo – gelbėti savo tautos Valstybę. Užklotą ant karsto Lietuvos trispalvę prie kapo duobės nuėmė ir sulankstė Kalnujų bendruomenės seniūnė R. Čepurnovienė ir Lietuvos kalinių-tremtinių sąjungos prezidentas A. Vizbaras, perdavė jauniausiam Survilų šeimos dinastijos nariui Algirdo Survilos sesers anūkui Aleksandrui, palinkėdamas sekti prosenelių, senelių ir tėvų pėdomis, toliau rodyti ištikimybę ir meilę savo Tėvynei... Mano anūkas Aleksandras šiuos palinkėjimus rimtai priėmė. Kalnujų miestelis nebuvo matęs tiek gedule susikaupusių žmonių. Bažnytelė netalpino visų, panorėjusių atsiveikinti su sovietinio režimo auka, kurio vientisas prasmingas pilietinis požiūris į TAUTOS išlikimą bei ilgametis bebaimis tautos idealų deklaravimas tapo

Jo gyvenimo ir Jo kapo paminklo ženklu. Simboliu, bylojančiu, jog gyventa ne veltui, šioje žemėje būta tikru LIETUVIU-PATRIOTU.

Algirdo Survilos vidinės nuostatos, širdies ir sielos teiginiai, samprotavimai ir karčios gyvenimiškos patirties įgytos išvados, daug metų akino šalia esančius kitaip mąstyti, kritiškiau žvelgti į tautos problemas, žmones, kitaip vertinti dvasines ir fizines galias. Tokiam Žmogaus esybės perpratimui jokie epitetai nereikalingi. Tik dvasinės vertybės, ištikinimai ir dorovinės pilietiškumo nuostatos nulemia žmogaus savastį.

Iš neramaus laiko nuotolio jau pamatėme, kaip gali pabrangti kovų kaina, ypač jaunystės. O kokia pigi jaunystė buvo 1949–1955 metais Norilsko srities Dudinkos kalėjime?! Algirdo Survilos, žymiojo Lietuvos knygnešio Martyno Survilos anūko, ideologinis kompasas visada rodė vieną kryptį. Pilietiškumo svoris – išsilaikė lyg

antroji Žmogaus pavardė jo gyvenimo apibrėžtame Laike: kasdienybėje, šventėse, sovietų kalėjimuose, praeityje ir dabartyje. Pragyventas Laikas visus Lietuvos patriotus sukūrė daugiaspalvius, tik jų pažiūros buvo ir amžiams liko pilno spalvos...

... „*Non omnis morial*“ („*Ne visas aš numiriau.*“ *Horacijus*), - atrodo, alsavo virpėjo gimtųjų Kalnujų apylinkių oras, o istoriniame Palendrių piliakalnyje pavasarinės giesmės giedojo pasiruošę tik čia savo daugiamečius lizdus taisyti ir sukti naujus sugrįžę paukščiai. Gimtojoje žemėje įaugęs Laikas niekada nemirs, o tęsis toliau. Jis bus dar intensyvesnis, negu esant šio krašto bendražygiams gyviems. Laiko tėkmė visada išgrynina artimųjų bendrumo jausmą, jo spalvas, stipriau įspausdamas ir pabrėždamas patriotų šeimų protėvių gyvenimo prasmės ir vertės kirčius ir akcentus. Iš praeities gelmių kils ir kils nauji prisiminimai, o praeities kančių turinys bus vėl iš naujo kalnujiškių širdyse išgyvenamas. Nesvarbu, ar prisiminimai prie mūsų prisiglaus ryškūs, ar migloti, švelnūs, ar aštrūs ir skaudūs savo kančių išjautimu, svarbu – jie visada liks tikri, nesumeluoti, su tikrų gyvenime sutiktų lietuvių vardais, veidais ir darbais, sovietų režimo išžudytais artimaisiais, kaimynais ir pažįstamais, su jais kartu iki mirties išgyventais likimais. Tie, kurie niekada nesusitėpė ištikimais už Lietuvos laisvę kovojusių krauju – amžiams pagarbiai išliks mūsų Tautos ATMINTYJE.

Algirdas Survila, Janina Survilaitė ir Petronėlė Survilienė prie namo griuvėsių 1949 m.

Esu įpareigota prie to išlikimo prisidėti kaip šio krašto žemietė, anūkė, dukra, sesuo, kaip rašytoja. Kol dar gyva.

1949 m. vasaros pabaigoje iš Raseinių kalėjimo brolis buvo išgabentas į kalinių paskirstymo punktą Vilniaus Lukiškių kalėjimo izoliatoriuje. Mama priprašė nuolatinio mūsų šeimos globėjo Izidoriaus Juodžio, kad pamėgintų nuvežti ir Algirdui perduoti maisto ir kelis šiltus rūbus ilgai kelionei į speiguoto Sibiro platybes. Iš kalėjimo prižiūrėtojų, davęs rublinį kyšį, Izidorius sužinojo į kurią Sibiro sritį bus gabenamas sekantis kalinių ešelonas su mano broliu. Sąrašuose buvo pažymėta Norilsko sritis.

Norilsko srities adresu Mama tuojau pat suruošė ir pasiuntė siuntinį su kumpiu, lašiniais ir šilta avalyne. Kadangi jau buvo žinoma, kad Rusijos kalėjimuose politiniai kaliniai laikomi kartu su žmogžudžiais, vagimis ir visokio plauko recidyvistais, kurie iš politinių kalinių siuntinių visus geresnius daiktus ir maisto produktus tuojau atimdavo, Mama sugalvojo tokią gudrybę: nupirkusi šiltus odinius aulinius batus (vadinamas vengerkas) juos kietai apvėlė avinėmis vilnomis (mama vienintelė kaime mokėjo velti šiltus gražius *veilokus*), po to apvyniojo prastais senais skuduriniais autais ir apsuko pakulinėmis virvelėmis, kad stipriai laikytųsi.

„Tokia avalynė recidyvistams tikrai nepatiks“, - nutarėme visi.

Įvyko tikras stebuklas!

Algirdas siuntinį gavo tuojau pat nuvežtas į Norilsko srities Dudinkos kalėjimą – net nespėjęs parašyti mums laiško – pranešimo, kur jis yra atsidūręs! Sakė, kad įkritęs tiesiai į baisų Sibiro šaltį su mūsų nusiųsta avalyne jautėsi kaip Rusijos caras.

Siuntinius Algirdui buvo galima siųsti kartą per mėnesį. Mama kas mėnesį ir siųsdavo. Taupydavome, ką tik buvo įmanoma įdėti į siuntinį. Žinoma, greitai negendančius maisto produktus, nes siuntiniai iki Norilsko srities eidavo 2 -3 mėnesius. Ne visus siuntinius Algirdas gaudavo, nemažai pakely pradingdavo. Mama vis apgailėdavo, jog „*pavogė Maskvoje...*“

Aš iš savo išaugtų per mažų Mamos iš avies vilnos dailiai lietuviškais raštais numegztų puskojinyčių, gerokai su ūkišku muilu karštame vandenyje paveltų, pasigaminau puikią taupyklę įmesti ir po pagalve paslėpti nuo mokyklinių pietų sutaupytioms kapeikoms, kad galėčiau prisidėti prie Algirdui ruošiamų į Sibirą siuntinių. Sekdavosi visai neblogai per mėnesį prikaupti net po porą rublių. Buvau labai liekna, o kai taupydama dar nuolat badmiriavau, pavirtau į

smilgos šešėlį. Mama labai susirūpino, ir mano taupymus pristabdė, subardama:

- Kai rimtai pasiligosi, daktarams ir vaistams išleisime daugiau, negu tavo pritaupymai...

Mama su didžiausiu kruopštumu, ant nekarštos ugnies, kad staiga neperkaistų, neatsitraukdama nuo metalinio kubilo, pastatyto kieme rūkydavo kiaulienos ir lašinių gabalus specialiai išsiuntimui į Sibirą.

Nuo rugpjūčio iki spalio mėnesio aš sode ieškodavau ir rinkdavau kuo didesnius ir sveikesnius obuolius, kriaušes, slyvas, pjaustydavome ir saulėje, o paskui orkaitėje džiovindavome, dėdavome į Mamos pasiūtus drobinius maišelius išsiuntimui į ledynų žemės kalėjimą...

Dudinkos gyvenvietė įsikūrusi 300 km. šiauriau Poliarinio rato, prie antrosios pagal ilgį pasaulio upės Jenisiejaus. Už 100 km. nuo Dudinkos įsikūręs pramoninis miestas Norilskas. Dudinkai priklauso dešinysis Jenisiejaus upės uostas, kuris ilgus metus buvo uždaras užsieniečiams, vėliau leisdavo tik su specleidimais. Uostas pavaldus galingai „Norilsk Nikel“ įmonei. Uoste yra du kanalai, perkirsti Kabatskimo salos. Vienas kanalas 33 metrų gylio ir 2 km pločio vasaros metu buvo naudojamas laivinkystei. Kitas 10 m. gylio – nenaudojamas. Nuo 1978 didžioju kanalu buvo pradėti leisti ledlaužiai – uostą ir kanalą imta naudoti visus metus.

Norilskas nuo carinės Rusijos laikų garsus sunkiąja pramone: nikelis, plienas, spalvotieji metalai, o nuo 1988 m. prie Vankoro gyvenvietės atrasti požeminiai naftos telkiniai Jiems išpumpuoti Dudinkos apylinkėse pastatyti 10-ties milijonų tonų pajėgumo naftos pumpavimo įrengimai.

Visa nafta siunčiama į Diksoną – jūrinį šiaurės uostą, o iš ten nafta išgabename laivais ar ledlaužiais į Rusijos pakraščius, dalis už valiutą parduodama užsieniui. 1949 metais, kai buvo nuvežtas mano brolis, Dudinka buvo šiauriausia apgyvendinta Sibiro vietovė. Neapkeliamas šaltis, pusę metų naktis ir baisus gamtos nykumas kalinius varydavo iš proto. Prisimenu grįžusio brolio pasakojimus:

„Jaučiausi ne tik vienišas ir bejėgis, bet ir praradęs realybės jausmus. Sąmonė atsisakydavo priimti tą siaubą, kai išrautas iš šeimos atsiduri sutapatintas su žmogžudžiu, recidyvistu, nužmogėjusiu „kolegu“ ir žiauriausių budelių-viršininkų apsuptyje. Nukamuotas bado, šalčio, kūną aplipusių parazitų, įvartų kūno ir sielos negalavimų ir išsekimų – dažnai neprisimindavau savo artimųjų vardų. Kartą visą dieną galvojau, koks tavo, mano mažosios sesutės- „sestricos“, vardas ir niekaip negalėjau prisiminti... Buvau visiškai praradęs orumą, gėdos jausmus: eidavau laižyti valgykloje pasilikusių neišplautų aliumininių bliūdelių, o apibartas, ap-

keiktas rusiškais keiksmazodžiais, nuleidęs galvą, žiūrėdavau nuolankiomis benamio šuns akimis... Tapau baigštus, bekalbis, beširdis ir besielis, priešų trypiamas ir ujamas nieko nevertas žvėrelis..."

Susipažinus su pasaulio mokslininkų tyrinėjimai žmogaus trauminių patirčių erdvėje, supratu, kokie procesai vyko kiekvieno Sibire išskentėjusio lietuvio sąmonėje. Juos savo mokslinėje knygoje „Ką jie su mumis padarė“ (2008) nagrinėja lietuvių mokslininkė psichologijos mokslų daktarė, Vilniaus universiteto profesorė Danutė Gailienė. Taip pat apie tai rašo Dalia Leinaitė, sociologė Irena Šutinienė, JAV istorikė Glennys Young. Lenkė Katherina Joluck traumų temą nagrinėja remdamasi unikaliais lenkų tremtinių liudijimais, kuriuos pasistengė užrašyti Lenkijos vyriausybė tremtyje Londone.

„Įkaltas“ į laukines rusiško gyvenimo taisykles, brolis Algirdas su kitais politiniais kaliniais kirto mišką, tiesė per taigą kelius, plukdė Jėnisiėjumi sielius – vykdė *učiasťko* valdžios apibrėžtas drakoniškas dienos normas. Smirdintys *bušlakai* ir vatinės kelnės *tūbai* buvo visada šlapi ir pilni utėlių.

Visą dešimtmetį išgyvenus pragare nėra tas pats, ką galėtume pavadinti *homo sapiens* gyvenimo istorija. Neturiu tikslo savo rašinyje brolio sibirietšką istoriją rekonstruoti. Tuo labiau, kad tokias betėsių kalinių istorijas savo atmintyse iki šiol nešiojasi dar tūstančiai išlikusių gyvų lietuvių buvusių kalinių ir tremtinių.

- Žinai, kas mane išgelbėdavo visiškos nevilties valandomis? - dažnai prisimenu mudviejų pokalbius Broliui grįžus iš kalėjimo.

- Kas?

- Lietuvos himnas. Giedodavau verkdamas pasislėpęs, kad niekas negirdėtų V. Kudirkos žodžius: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybės semia... Labai patogu buvo giedoti sibirinei vėtrai kaukiant – net arti stovėdamas sargybinis negirdėdavo ir nematydavo.

- Tai tu taip darydavai, kaip mudviejų senelis knygnešys Martynas: kuo stipresnė vėtra, baisesnė audra, lietus ar pūga, tuo nepavojingiau per sieną eiti, nes žandarai neakylūs, kiurkso kur nors kaip šunys į būdas sulindę... Prisimeni, kaip teta Valė pasakojo, jog net senatvėje senelis, kai būdavo baisi audra ar pūga išbėgdavo į lauką, drebdamas nuo šalčio šokinėdavo ir trindavo delnus, sakydamas:

„Tai gera naktikė per rubežių eiti!..“

Neatsistebiu, kaip giliai pokario lietuvio sąmonėje buvo įsišaknijusi VALSTYBĖS idėja. Algirdas, gimęs 1931 metais prieškarinio nepriklausomoje Lietuvoje, buvo tik paauglys, o taip giliai suprato valstybės idėją! Susimąstykime, kaip turėjo būti auklėjami vaikai ir jaunimas, kad tokie užaugtų! Kad meilė ir ištikimybė savo buvusiai nepriklausomai valstybei išliktų kraujuje!

Pokario Lietuvos jaunimas sugebėjo turėti vienintelį tikslą – kovoti už nepriklausomą Lietuvos VALSTYBĘ!

Tautos idealų šviesoje – Lietuvos partizanų atminimas

„Iš istorijos žinome, kad kova ne visada laimiama, nors ir kovojava už teisų reikalą. Taip ši kartą atsitiko ir su ginkluotąja Lietuvos partizanų jėga. Tauriausieji Lietuvos sūnūs ir dukros žuvo vienas po kito kovodami su nepalyginamai gausesniu priešu, bet jam nepasidavė. <...> Mes tiek metų laikėmės kovoje tik jos sveikojo kamieno dvasiškai ir medžiagiškai remiami. Mes gyvenome ir kovojome vadovaudamiesi visos tautos kilniais idealais. Tie idealai nežuvo ir tautoje tebėra gyvi.“ – prieš daugiau kaip penkiasdešimt metų savo atsiminimuose rašė Lietuvos partizanų vadas, Lietuvos laisvės Kovos sąjūdžio (LLKS) gynybos pajėgų vadas, LLKS Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signataras, Vyčio kryžiaus II ir I laipsnių ordinų kavalierius generolas Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Spalio 12 d. Kaune vykęs iškilmingas Lietuvos partizanų vado generolo Adolfo Ramanausko-Vana-

go ir jo žmonos, partizanės, Vyčio kryžiaus kavalierės Birutės Mažeikaitės-Ramanauskienės arešto 56-ųjų bei partizanų vado sušaudymo 55-ųjų metinių minėjimas tarytum patvirtino partizanų vado žodžius, jog tautos laisvės, tiesos, pasiaukojimo idealai nėra pamiršti...

Šia proga partizanų suėmimo vietoje, Kaune, Žaliakalnyje, prie Kampo ir Kalniečių gatvių sankryžos esančiame skverelyje buvo atidengtas ir pašventintas paminklas (autorius – skulptorius Stasys Žirgulis), šv. Archangelo Mykolo Įgulos bažnyčioje aukotos šv. Mišios, vėliau Kauno karininkų ramovėje vyko minėjimo renginys.

Pagerbti Lietuvos partizanų atminimo į minėjimo renginius atvyko Kauno miesto savivaldybės tarybos nariai, kariuomenės atstovai, Alytaus Adolfo Ramanausko-Vanago gimnazijos ateitininkai, Generolo P. Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos, Kauno Antano Smetonos gimnazijos, Kauno „Vy-

turio“ katalikiškos mokyklos mokytojai ir moksleiviai, atsikūrusio Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio nariai, Lietuvos Nepriklausomybės gynimo Sausio 13-osios brolijos nariai, buvę partizanai, politiniai kaliniai, tremtiniai, miestiečiai ir laikinosios sostinės svečiai.

Atidengimo ceremonijoje dalyvavusi Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė ragino jaunąją kartą domėtis mūsų tautos istorija ir paklausti savęs ar tautai lemtingomis akimirkomis išdrįstume paaukoti asmeninę gerovę arba net gyvybę ir pasirinkti kovos už laisvę kelią. „Minėdami Lietuvos partizanų vado generolo Adolfo Ramanausko-Vanago ir jo žmonos, partizanės Birutės Mažeikaitės arešto 56-ąsias bei partizanų vado sušaudymo 55-ąsias metines dar kartą apmąstykite laisvės prasmę ir nepriklausomybės esmę, prisiminkime didžiuosius mūsų tautos vyrus, kovojusius sunkiais laikais dėl Lietuvos laisvės ir savo krauju tą laisvę atpirkusius“, - kvietė ministrė.

Kauno miesto meras Andrius Kupčinskas kalbėdamas renginyje pabrėžė, kad antrosios rusų okupacijos pradžioje visos okupanto jėgos buvo sutelktos palaužti lietuvių tautą dvasiškai, bet dėl tokių šviesių asmenybių kaip Adolfas Ramanauskas-Vanagas, šis siekis buvo sunkiai įgyvendinamas. A. Kupčinskas sakė: „Tautos kova dėl laisvės yra amžina vertybė ir ji buvo pagrindinė A. Ramanausko-Vanago ir jo žmonos Birutės gyvenime. Prisimindami partizanų auką, nepamirškime, kokia brangi mums – lietuviams – yra laisvės kaina.“

Minėjime kalbėjusi Seimo narė Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė padėkojo visiems, kurie dirbo, kad būtų pastatytas paminklas. Parlamentarė sakė: „Tėvelių suėmimą prisimenu kaip juodžiausią savo gyvenimo etapą. Visada žinojau, kad jų svajonė – matyti Lietuvą laisvą. Nors ir labai skauda netekti prarasti tėvus, tačiau žinau, kad jų auka prisidėjo prie laisvės atgavimo, tegul ir po šitiek daug metų. Atminimo žymuo apie tai primins visiems.“

Renginio dalyvius sveikino Kariuomenės vadas gen. ltn. Arvydas Pocius, paminklo autorius Stasys Žirgulis, atsikūrusio Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio atstovas Vytautas Balsys.

Paminklą „Lietuvos partizanui – generolui Adolfui Ramanauskui-Vanagui atminti“ atidengė Lietuvos krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė, Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. Arvydas Pocius, Kauno miesto savivaldybės meras Andrius Kupčinskas ir Seimo narė, šioje vietoje areštuotų partizanų dukra A. Ramanauskaitė-Skokauskienė. Paminklą pašventino Kauno miesto dekanas, Kauno Kristaus Prisikėlimo parapijos klebonas mons. Vytautas Grišavičius.

Pasibaigus šventinimo ceremonijai, prie paminklo buvo pasodinti šeši ažuoliukai. Renginio metu Garbės sargyboje budėjo Generolo P. Plechavičiaus jaunojo kario mokyklos mokiniai. Meninę programą atliko Kauno Antano Smetonos gimnazijos ir Kauno „Vyturio“ katalikiškos mokyklos moksleiviai.

Antroji minėjimo dalis vyko Kauno šv. Arkangelo Mykolo (Įgulos) bažnyčioje. Čia šv. Mišias už Lietuvos partizanus A. Ramanauską-Vanagą ir partizanę, jo žmoną B. Mažeikaitę-Ramanauskienę aukoją Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius, bažnyčios rektorius, Karo ir policijos kapelionas kunigas Tomas Karklys, kun. relig. šviet. mgr., teol. lic. Artūras Kazlauskas.

Pasibaigus šv. Mišioms, bažnyčios skliautus užliejo vargoninkės, muzikologės, Jungtinių Tautų organizacijos asociacijos Lietuvoje direktorės Jūratės Landsbergytės atliekamų klasikinės muzikos kūrinų garsai.

Trečioji minėjimo dalis vyko Kauno karininkų ramovėje. Minėjimo metu buvo priminti svarbiausi A. Ramanausko-Vanago ir B. Mažeikaitės-Ramanauskienės gyvenimo ir kovos už Lietuvos laisvę faktai. Archyviniai dokumentai liudija, kad Ramanauskų šeimos paieškai ir likvidavimui KGB skyrė ypač daug dėmesio, nuolat veikė iš kvalifikučiausių KGB darbuotojų sudaryta operatyvinė grupė, paieškomis vadovavo Rinių budelis, KGB 4-osios valdybos vadovas Petras Raslanas ir tos pačios valdybos antrojo skyriaus vadovas Nachmanas Dušanskis.

1956 m. spalį Adolfą ir Birutę Ramanauskus išdavė KGB agentas Antanas Urbonas, slapyvardžiu „Žinomas“. Po išdavystės KGB „visiškai slaptai“ buvo sudarytas smulkus planas, kaip suimti Ramanauskus, 1956 m. spalio 11 dieną patvirtintas KGB prie LTSR ministrų tarybos pirmininko pavaduotojo Martavičiaus. Jame rašoma: „Dirbantis Ramanausko paieškoje KGB 2 skyriaus 4 valdybos agentas „Žinomas“ 1956 m. spalio 11 dienos neeiliniame susitikime pranešė, kad pas jį į Kauną dviračiais atvyko Ramanauskas ir Mažeikaitė. (...) Pats išeiti susitikti agentas negalėjo. Agentas nesutiko, kad Ramanauskas ir Mažeikaitė būtų suimti jo bute, nes bijojo išsišifruoti prieš kaimynus. Agento namelis ir gyv. ploto išdėstymas buvo iš anksto išstudijuota.“

Ramanausko ir Mažeikaitės suėmimui būtina:

1. „Žinomo“ namelis turi būti stebimas iš išorės pagal pridėtą planą. Žvalgus aprūpinti racijomis ir Ramanausko bei Mažeikaitės aprašymais.

2. Organizuoti 2 suėmimo grupes. Viena 6 žmonių grupė, vadovaujama mjr. Abukausko, mašinoje GAZ-69 laukia Kampo gatvėje, maždaug už 200 m nuo agento namo. Antra 6 žmonių grupė, vadovauja-

ma mjr. Dušanskio, mašinoje GAZ-151 laukia Algirdo gatvėje, 300 m nuo agento namo.

3. Organizuoti sutartą radijo ryšį tarp suėmimo grupių ir žvalgų grupės, stebinėsios „Žinomo“ namą. Priedas – sutartų signalų sąrašas.

4. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė išeis iš namo kartu ir eis Kalniečių gatve, pirma grupė, gavusi žvalgų signalą, seka juos ir suima Ramanauską. Ant-ra grupė juos dengia ir suima Mažeikaitę.

5. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė išeis kiekvienas atskirai, pirma suėmimo grupė seks Ramanauską, antra Mažeikaitę.

6. Jei Ramanauskas ir Mažeikaitė eis Kampo ar Algirdo gatve – operatyvinės grupės suima juos sa-varankiškai.

7. Stebėti Kalniečių g., kuria, išėję iš agento namo, Ramanauskas ir Mažeikaitė gali eiti Neries link. At-sakingas mjr. Putveinas.

8. Organizuoti Kauno UKGB pajėgomis slapta operatyvinį stebėjimą.<...>

Stebėtojai, pagal požymius atpažinę Ramanauską ir Mažeikaitę, tuoj pat juos sulaiko. Atsakingas pa-pulkininkis Raslanas.

9. Operatyvininkus perspėti, kad suimant Rama-nauskas gali pasipriešinti. Todėl pastebėjus jį, nešau-ti, o tiesiog pulti ant jo, surišti ir mašina pristatyti į Kauno UKGB.

Suimant Ramanauską pagal plano 2 paragrafą – operatyvinės grupės veikia greitai ir energingai. Prisiartinus mašinai prie Ramanausko, iš jos nelauk-tai iššoka darbuotojai ir, neleidus Ramanauskui pa-naudoti ginklo, jį sulaiko ir pristato į KGB.

10. Operbūriai ir žvalgai, kurie bus Ramanausko sulaikymo vietoje, bet tiesiogiai operacijoje nedaly-vaus, tarp žmonių paskleidžia gandą, kad sulaikyti vagys.

11. Priklausomai nuo Ramanausko ir Mažeikai-tės sulaikymo aplinkybių parengti „Žinomo“ užšif-ravimą.

Operatyvinių darbuotojų, vykdysiančių operaty-vinį planą, instruktažą praveda KGB pirmininko pa-vaduotojas Martavičius ir Sinycin.

1956 m. spalio 11 d. KGB 4 valdybos 2 skyriaus viršininko pavaduotojas Dušanskis

Sutinku: KGB 4 valdybos viršininkas Abukaus-kas“

Operacija įgyvendinta 1956 m. spalio 12 d. Po arešto partizanai iš karto išvežti į Vilniaus KGB ka-meras. Partizanų vadas po pirmųjų kelių sadistiško tardymo valandų mirtinos būklės buvo nugabentas į kalėjimo ligoninę, apgydytas ir dar beveik metus fiziškai bei moraliai kankintas.

1957 lapkričio 29 d. A. Ramanauskas sušaudy-tas Vilniuje. Palaikų paslėpimo vieta nežinoma. A. Ramanausko-Vanago žmona Birutė po žiauriausių kankinimų politinės kalinės golgotas ėjo lageriuose atšiaurioje Kemerovo srityje.

Apie šiuos istorinius įvykius ir partizanų atmini-mo svarbą šių dienų Lietuvai renginyje kalbėjo Ge-nerolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centro viršininkas, buvęs Krašto apsaugos savanorių pajėgų Dainavos 1-osios rinktinės vadas plk. Valdas Kiveris, Kauno miesto savivaldybės Pavadinimų sumanymų ir atminimo *įamžinimo komisijos* pirmininkas Gedi-minas Budnikas, Seimo narė A. Ramanauskaitė-Sko-kauskienė.

Ištraukas iš Adolfo Ramanausko-Vanago prisi-minimų skaitė ir partizanų dainas atliko folkloro ansamblis „Kupolė“ (vadovas doc. Antanas Bernato-nis).

Kauno Savivaldybės Viešųjų ryšių poskyrio informacija

Tarp Danijos ir Lietuvos

Neminint vikingų ir riterių laikų - tik apie įvykius, kurių amžininkai esam ir buvom mes, mūsų tėvai ir seneliai

Algimantas Patašius

Kareivio žygis

Beveik prieš šimtą metų dažytojas Iveras Hen-ningsenas iš pietinės Jutlandijos, tuomet (iki 1920 m.) priklausiusios Vokietijai, jau subrendęs vyras, šei-mos galva, buvo mobilizuotas į kaizerio kariuomenę kartu su 30 tūkstančių kitų danų rekrūtų. Vyko Pir-masis pasaulinis karas. Po Rusijos armijų katastro-fiško pralaimėjimo Vakarų Prūsijoje, frontui 1915 m.

ritantis į rytus, sanitarinės tarnybos kareivis Iveras Henningsenas nužygiavo per visą Lietuvą nuo Su-vaikų krašto šiaurės per Užnemunę, Vidurio lygu-mas, padubysius Žemaitiją, Anykščių, Utenos kraštą iki Zarasų. Buvo guvaus proto, mėgo rašyti ir vis siuntė namiškiams laiškus, dažnai pridėdamas atvi-ruko dydžio savo piešinį (o piešė iš natūros gerai). Laiškuose aprašė fronto kasdienybę, įvykius ir nuo-tykius, aplinką, matytus miestus ir miestelius, vietos žmonių gyvenseną, kiek galėjo ją stebėti būdamas

karo tarnyboje. Domėjosi viskuo; pvz., rašydamas iš Marijampolės vaizdingai nupasakojo, kaip čia sinagogoje meldžiasi žydai, kaip bažnyčioje katalikai, pastebėdamas tarp kitko: „Žinoma, niekur neiname be ginklo“.

Vargu ar jis suvokė Lietuvą kaip tautinį geopolitinį vienetą: daugiau kaip 120 metų jos net vardo nebuvo Europos žemėlapiuose, ten tik Rusijos vakarinės gubernijos, Iverui – užimta priešo teritorija, ir tiek. Iverui, nemačiusiam tikrosios Rusijos, sunku buvo ką nors spręsti apie krašto etninį, kultūrinį, politinį išskirtinumą, nors jo laiškuose bei piešiniuose yra įdomių etnografinių pastebėjimų.

Vaikaičio ekspedicija

Iveras Heningsenas iš Rytų fronto atsiuntė 150 laišku ir 106 piešinius. Juose tiksliai nužymėtas karinio nužygiuotas maršrutas. Po daugelio metų Ivero vaikaičiui Kajui Henningsenui kilo mintis leisti į ekspediciją tais pačiais keliais. Suprantama, realiu projektu ji galėjo tapti tik subyrėjus komunistinei sistemai ir pačiai Sovietų Sąjungai. Planas ir buvo įgyvendintas 2006 metais, kai Lietuva kartu su Danija jau buvo Europos Sąjungoje, kai Vilniuje veikė Danijos kultūros institutas, padėjęs užmegzti reikiamus ryšius. Tiesa, Kajus Henningsenas tikriausiai senelio palikimo skatinamas Lietuvą sau atrado dar 1992 metais, kai atvyko čia pagal ES projektą perteikti suaugusiųjų švietimo patirties Danijoje – pirmą, bet ne paskutinį kartą.

2006 m. vasarą Kajaus grupė (6 vyrai) leidosi per Lietuvą automobiliu, prikrautu filmavimo, fotografavimo aparatūros ir kitokios mantos, o taip pat senolio Ivero transportu – mūsų „Raitijos“ skautų specialiai parengtu arkliniu vežimu, lydimi žirgais žemaitukais raitų skautų eskadrono. Arkliais žygeiviai nukeliavo apie 300 km, automobiliu – daugiau kaip 900 km (apie jų kelionę ir išpūdžius anuomet gana išsamiai papasakota „Varpe“). Danai turėjo galimybę pamatyti Lietuvą iki nuošaliausių užkampių, kurie nerodomi jokiems užsienio turistams ir delegacijoms; jie, bent jau Ka-

jus Henningsenas, ilgam Lietuvos „prižištas“, stebėjo viską ne turistų akimis. Jis išvelgė šiek tiek giliau, negu daugelis mūsų politikų populistų.

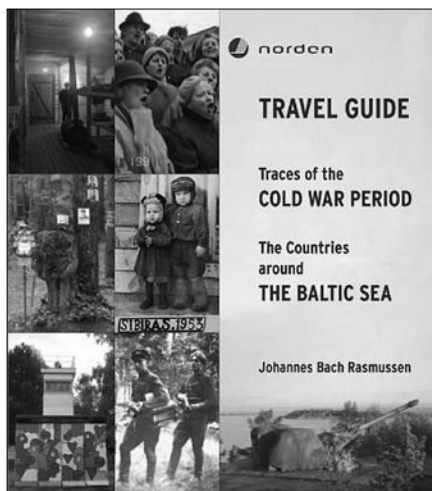
Kaimas be rytdienos?

Kajus prisipažino, kad jam liūdnamą išpūdį paliko kaimo vaizdai, nepaisant žmonių nuoširdumo ir sveitingumo. Daug kur – apleisti laukai, tuščios sodybos arba seni vieniši žmonės, nebesirūpinantys aplinka ir savo drabužiais, net stokojantys vandens, maži miesteliai ir namai kartais atrodo kaip Ivero piešiniuose. „Ir visur tie kolchozų griuvėsiai“, rašė interviu Kajus Henningsenas. „Mums susidarė išpūdis, kad visas vystymasis nuėjo į miestus. Kad niekas nesirūpina kaimu (...) Grįžęs į Daniją aš pagalvojau, kad pas jus kaime turi įvykti esminių pasikeitimų. Reikia rasti kelią į permainas...“ Žinodamas Danijos patirtį, Kajus Henningsenas gerai suvokė, kad Lietuvos kaimas šiandien atrodytų kitaip, jeigu žemės ūkis pas mus būtų vystęsis nuosekliai ir natūraliai, be sukolchozinimo „revoliucijos“, kuri tepaliko riogsančius griuvėsius ir tiesioginę, ir platesnę prasmę.

Šita revoliucija sunaikino žemdirbių klasę, atimdama žemę iš šeimininkų laisvus ūkininkus paverdė kumečiais ir grąžino į praeitį toli toli už Stalypino reformos, o vienkiemį nušlavimo vėjus daugelį išvarė ne į gyvenvietes-kumetynus, bet išvis iš kaimo į miestų gamyklas, nekalbant apie išvežtus „pas baltas meškas“. Tačiau net ir iš Seimo tribūnos tekę išgirsti, esą sąjūdininkai, išardę kolchozus, sugriovė Lietuvos žemės ūkį. Tiesą sakant, kolchozų niekas neardė, tik suteikė kumečiams laisvę apsispręsti.

Po tiek metų nelaisvės tai pasirodė nelengva. Tai gal grįžimas vėl prievarta į kolchozų sistemą, kurios tolesnis egzistavimas išvis buvo nebeįmanomas, jau ir būtų tas esminis pasikeitimas? Kita vertus, matomas didžiažemių latifundininkų išgalėjimas irgi nežada kaimui gražios ateities.

Deja, esminio pasikeitimo, apie kurį užsiminė Kajus, vis nematyti. Kaimas toliau nyksta. Išdraskoma

„Kelionių vadovas. Šaltojo karo laikotarpio pėdsakai. Šalys aplink Baltijos jūrą“

Lietuviškas pėdsakas Danijoje

kaimo socialinė infrastruktūra: uždaromos ambulatorijos, bibliotekos, pašto skyriai, naikinami vietiniai autobusų maršrutai, uždaromos net gerai veikiančios ir mokinių nestokojančios mokyklos. Protingi buvo JAV lietuvės mokytojos Aldonos Kurapkaitės-Stanton žodžiai (interviu „Valstiečių laikraščiui“, 1999 m.): „Ne man mokyti švietimo reikalų tvarkytojus, bet prašau kaip lietuvi: saugokite kaimo mokyklas kaip valstybės pilis. Sugriaukite jas – atlaisvinsite priešui kelią į tautos tvirtovę“. Deja... Ar verta tikėtis, kad kada nors ims grįžti į kaimą kurtis jaunos šeimos?

Balansavimas ties bedugne

Kajui Henningsenui į atmintį įstrigo aplankyta buvusi sovietų armijos bazė Kazlų Rūdos miškuose su aikšte lėktuvams ir dideliu ofenzyvinės vadavietės bunkeriu, paslėptu po miško žeme. Tai priminė jam šaltąjį karą, kuris, anot jo, „galėjo virsti labai karštu“. Kajus – Danijos karo laivyno veteranas, ne vienerius metus tarnavęs ryšių specialistu pakrantės gynybos forte prie Eresundo sąsiaurio.. Anais metais Danijos krantuose išėjimo kelius iš Baltijos į Atlantą kontroliavo 11 jūrinės artilerijos fortų ir baterijų. Kajus prisiminė 1962 m. spalį, vad. Kubos krizės dienas, kai į bebaigiamas JAV pašonėje statyti sovietų raketines bazes pro šalį prekybiniais laivais buvo plukdomos raketos. Kaip dabar žinoma, į Kubą buvo gabenama raketinė technika bei personalas ir iš Žemaitijoje, Plokštinės miške buvusios sovietinės strateginių raketų bazės. Kai JAV paskelbė Kubos blokadą, Trečiasis pasaulinis karas buvo jau bežengias per slenkstį. Ką Varšuvos pakto štabas buvo sukūręs Danijai, paaiškėjo iš Vakarų žvalgybos užverbuoto Lenkijos pulkininko Ryšardo Kuklinskio 1971-1981 m. NATO perduotų slaptų dokumentų, tarp jų ir Danijos užėmimo planų.

Šios operacijos avangarde turėjo būti Lenkijos pajėgos kartu su komunistinės Vokietijos daliniais. Pagal 7-ojo dešimtmečio pradžios planą, pirmiausia būtų numestos atominės bombos ant dviejų svarbiausių miestų, kad palaužtų danų pasipriešinimą, po to sektų įsiveržimas sausuma į Jutlandijos pusiasalį ir jūros desanto išlaipinimas į didžiąją Zelandijos (*Sjælland*) salą. Danų pajėgoms vis dėlto prieš-

nantis, prieš jas būtų masiškai panaudotos taktinės branduolinės bombos - Jutlandijoje pirmą dieną nuo 27 iki 52, antrą dieną nuo 16 iki 27. Tai buvo tikrų bepročių planas, juo labiau, kad radiacija pažeistų ir jų pačių kareivius. Vėlesniame 1970 m. puolimo plane buvo numatyta numesti ant Zelandijos salos keturias atominės bombas, atakuoti iš jūros ir salos centre nuleisti oro desantą. Užėmus Daniją, toliau per Švediją būtų puolama link Norvegijos uostų, strategiškai svarbių siekiant kontroliuoti Šiaurės Atlantą.

Niekas neįrodys, kad nėra panašių planų šiandieninės Lietuvos atžvilgiu, kad galima ramiai užsmaugti mūsų krašto apsaugą, ko siekia kai kurie naivūs arba tokiais apsimitantys politikai.

Kad nepamirštume „šaltų“ metų

Vis dėlto laikai pasikeitė. Buvusioje sovietų raketinėje bazėje Plokštinės miške pernai atidarytas Šaltojo karo muziejus. Ir Danijos pakrančių fortai „paleisti į atsargą“, paskutinytis – 2000 m. *Stevnfort* Zelandijos saloje prie Eresundo. Ant jo turėjo kristi atominė bomba, dabar jame veikia irgi Šaltojo karo muziejus. Dar anksčiau Šaltojo karo muziejum tapo 11 ha užimantis *Langelandsfort* prie Belto sąsiaurio, Langelando saloje. Kajus Henningsenas su bendražygiais brandina idėją viename iš bunkerių įrengti Lietuvos ekspoziciją.

Paminėtieji muziejai apibūdinti užpernai Kopenhagoje anglų kalba išleistoje 220 psl. su 550 iliustracijų knygoje „Travel Guide. Traces of the Cold War Period. The Countries around the Baltic Sea“ („Kelionių vadovas. Šaltojo karo laikotarpio pėdsakai. Šalys aplink Baltijos jūrą“). Leidinį parengė Johannesas Bachas Rasmussenas, bendradarbiaudamas su partneriais įvairiose Baltijos jūros šalyse, taip pat Norvegijoje, Islandijoje. Šis leidinys – tai gausybė informacijos apie „geležinės uždangos“ perskirtą pasaulį, tvyrojusią įtampą, pasirengimus karui net neutralioje Švedijoje, globalines sovietinio bloko užmačias, apie komunistinių režimų nusikaltimus, masines represijas ir aukas, apie ginkluotą pasipriešinimą Baltijos šalyse ir pagrindinę bei atvirą kovą visoje komunistinėje imperijoje, taip pat ir pačioje Rusijoje. Visa tai primena ryškūs pėdsakai žemėje. Ši knyga

Kajus Henningsenas

Svečiūose pas Edvardą Buroką

turėtų būti išleista lietuviškai: mes gal kiek per daug užsisklendę savo naujojoje istorijoje ir menkai žinome, kas iki komunizmo žlugimo vyko Latvijoje, Estijoje ir kituose kraštuose aplink Baltiją.

Lietuvai knygoje skirta 27 puslapiai. J.B.Rasmussenas taip pat ne sykį lankėsi Lietuvoj, paskutinį kartą išsitarė, jog norėtų sukurti filmą apie Albina Kentrą, kuris nuo partizaninio karo laikų iki šiol visada yra karštuose taškuose. Knygoje įdėta nemažai medžiagos ir iš A. Kentros sukauptos dokumentikos. Leidinio puslapiuose - vaizdai ir faktai apie daug ką: partizaninį karą, KGB veiklą ir jo lizdo Vilniuje paslaptis, komunistinę propagandą Grūto muziejaus eksponatuose, Gulago kalėjimų ir tremčių liudininkus, kovų ir tremčių muziejus Vilniuje, Druskininkuose, 1991 m. įvykių memorialines vietas ir kt.

Dvasinio pasipriešinimo bastionai

J.B.Rasmussen knygoje du puslapiai skirti pagrindinei KGB nesusektai V.Andziulio ir J.Bacevičiaus „ab“ spaustuvei ties Kaunu. O pernai rudenį, eilinį kartą lankydamasis Lietuvoje, Kajus Henningsenas turėjo progą pamatyti dar vieną komunizmo laikų kovos paminklą – pagrindinės spaudos leidybos bunkerį po Edvardo Buroko sodo nameliu šalia Vilniaus, Salininkuose. Bunkeryje šeimininkas su broliu Antanu rengdavo spausdinimui periodinį leidinį „Varpas“ - tą patį Gulago politkalinių barakuose užgimusį ir dabar tebeleidžiamą „Varpą“, čia buvo laikoma leidybinė medžiaga, tekstai, dokumentai ir kitkas. Bunkeriis buvo įrengtas apie 1970 (?) metus. Šalimais sodą turėjo milicijos karininkas; be abejo, jam buvo pavesta stebėti, ką veikia kaimynas, buvęs politinis kalinys, nuteistas už pagrindinės jaunimo organizacijos Ukmergėje įkūrimą ir vadovavimą, keliolika metų vėtytas mėtytas po lagerius, vienas iš politkalinių pasipriešinimo akcijų ir streikų organizatorių (dabar apie tą Gulago kovą išleidęs 4 knygas). Savo sklype E. Burokas triūsė kaip ramus sodininkas, tvarkė, lygino žemę, mūrijo sienutes, pylė terasas, tuo pat metu buvo kasamas ir bunkeris. Patalpos gana erdvios, iškasta nemažai kubinių metrų žemės, kuri lyg išgaruodavo be žymės – KGB nieko nesuodė nei tuomet, nei vėliau. Bunkeriis buvo užmaskuotas puikiai, įėjimai – vienas namelio virtuvėje po grindimis, kitas ūkiniame priestatėlyje – būtų neaptinkami net kruopščiausiai iškrėtus visą namelį: šeimininkas gerai žinojo KGB kratų metodus. Kajus Henningsenas susidomėjęs tyrinėjo tą konspiracijos šedevrą; jo akivaizdoje buvo pirmą kartą per nepriklausomybės dešimtmečius atidarytas jau nebenaudojamo bunkerio viršutinis įėjimo liukas.

Danui nebuvo naujiene masiniai Lietuvos žmonių trėmimai, tačiau E. Buroko svetainėje ant sienos didelis SSRS žemėlapis, mirgantis kruopščiai sužymėtomis lietuvių tremties ir kalinimo vietomis, svečiui buvo atradimas.

Leidžiasi į Lietuvos viduramžius

Danijoje, dažniausiai pietinėje - Ivero Henningseno žemėje, Kajus Henningsenas skaitęs ne vieną vietą paskaitą apie senolio istoriją ir 2006 m. ekspediciją jo pėdsakais, iliustruodamas nuotraukomis, piešiniais, video siužetais iš bendražygio Karlo Jenseno filmuotos didžiulės (24 valandų) medžiagos. Buvo surengęs 4 parodas, viena kabėjo Soenderborgo pilyje, žymiamo istorijos muziejuje. Kartu su kitu bendražygiu istoriku Bo Norregaardu rengia istorinio turinio knygą. Planų būtų ir daugiau, tačiau visada išskyla sunkus lėšų klausimas.

O Lietuvoje Kajus Henningsenas susidomėjo jau kita epocha. Dalyvaudamas organizacijos „Senjorai be sienų“ kartu su Kauno technologijos universitetu parengtame projekte, šiemet bendroje danų ir lietuvių grupėje vykdė archeologinius kasinėjimus Višakio Rūdoje, pagal Danijoje taikomą metodiką specialių metalo detektorių pagalba ieškojo senovės geležies liejimo ir apdirbimo pėdsakų bei artefaktų, domėjosi kalvystės ir kitų amatų tradicijomis šiame krašte. Archeologijos darbai truko daugiau kaip mėnesį ne tik čia: Dovainonyse, Žiegždriuose prie Kauno marių buvo žvalgomi piliakalniai, pilkapiai, Biržuose kasinėta viduramžių gyvenvietė, Pažaislyje buvo kartografuojami I pasaulinio karo įtvirtinimai, ieškoma karių kapų...

Atrandama ir mūsų pėdsakų Danijoje

Neseniai interneto svetainėje www.zurnalasmiskai.lt pasirodė tokia žinutė: „Š. m. vasarą Lietuvos dendrologų grupė, besidomėdama, kaip prižiūrimi augalai Danijos medelynuose, šios šalies Šiaurės Vakarų Thisted miestelyje aptiko lietuvių tautos ir valstybės simbolius, įamžintus mažosios skulptūros bei architektūros pavidalais – Vytį ir Gedimino stulpus. Šalia jų iki šiol stovi po II pasaulinio karo lietuvių pabėgėlių 1952 metais pastatytas tradicinis medinis kryžius. Visus tuos 60 metų juos prižiūrėjo ir atnaujindavo danų šeima – Ole ir Grethe Heide. Jie taip pat išsaugojo lietuviškas originalios formos kankles su Vyčiu, kurias Olei Heidei, išvažiuodama iš Danijos, padovanojo jo auklė lietuvė. Lietuvių simbolius ant miestelio kalvos, ant kurios mėgdavo susirinkti ir kartu pasibūti, prieš pasklidama po pasaulį, įamžino lietuvių pabėgėlių bendruome-

Užmiršta dar viena valkšna per mūsų tautą (Iš tremties – į tremtį)

Ričardas Kalytis

Nesenai išgirdau savo buto durų skambutį. Apy- senis žmogus pasiklausė ar čia gyvena toks žmogus. Paminėjo mano pavardę ir paklausė ar pažįsti Hen- riką Sodonį. Supratau, apsikabinome. Prisiminiau tą šaltą Sibiro žiemą, kai, prakiurus valčiai, skendome Angaroje. Prie kranto dar priplaukiau, bet ant ledo užsiropšti jau nebegalėjau, jėgos seko. Nors tai buvo gyvenvietė ir žmonių buvo pakankamai, bet padėti niekas nesiruošė, jiems tai buvo tikrai reginys. Tada pribėgo paauglys Henka ir padavė ranką...

Atvažiavo iš Lenkijos su sūnumi ir marčia. Vai- kų palikta Tėvynė šaukia. Žmona baltarusė, sūnus Jėžis. Dabar visi lenkai. Lietuvoje pirmą kartą. Pasi- teiravo ar ir mes kalbame lenkiškai. Ne nekalbame. Pats Henrikas jau pamiršęs savo kalbą. Kalbėjome rusiškai, visi suprato. Priėmėme gražiai, taip, kaip Lietuvis priima seniai matytą giminę, o atsiveikin- dami atsibučiavome. Liko patenkinti, nors turėjo ir nusiskundimų dėl lenkiškų mokyklų ir pavardžių rašymo. „Štai,– parodė asmens kortelę. Sibire buvau Sodonis ir Lenkijoje parašyta Sodonis, o pas jus kei- čia pavardes“. Atsakiau jam, kad tokia jo pavardė, jei būtum Šodonis, tave pakeistų į Szodonis. Henrikas suprato, sutiko.

Irkutsko sritis, Paangarės gyvenvietė Talcy. Čia buvo nemažai lietuvių, dirbusių stiklo fabrike ir miško pramonėje. Visi buvome specpereselencai, ne- turėjome laisvės pasirinkti darbą, uždarbį, gyvena- mas patalpas, išvažiuoti į Irkutsko miestą nusipirkti cukraus ar aliejaus. Žmonės troško laisvės ir svajojo turėti pasą, važiuoti kur nori.

Kai kuriems tokia proga atsirado 1957 metų pava- sari. Komendantas pranešė, jog lenkų tautybės žmo- nės paleidžiami iš tremties į Lenkiją laisvam gyveni- mui. Bus suteikti butai ir visokeriopa pagalba. Tada, gerai sugyvenęs su komendantu, Sodonis tėvas nuo Kaišiadorių užsirašė lenku. Su juo išvažiavo ir sveda- siškis Vladas Buitvydas, vedęs Sodonytę. Henrikas prisipažino, jog mieliau būtų važiuavęs į savo tėviš- kę kur paliko gražų vienkiemį, juk Lenkijoje jie ilgai nebus lenkais. Netrukus tais pačiais metais, tikrai rudenį, tokia galimybė atsirado visiems. Tada visus pradėjo leisti iš tremties. Grįžus į Lietuvą sužinojau, jog daug žmonių, ypač iš okupuoto Vilniaus krašto, su ta valkšna atsidūrė Lenkijoje ir tapo „tikrais lan- kais“. Kiek tada mes netekome žmonių ir jų palikuo- nių tapusių lenkais?!

Štai, dabar palyginkime Lietuvos ir Lenkijos ko- munistus. Pastarieji pirmieji apsilankė Kremliuje ir pasirūpino savos tautos didėjimu. Mūsiškiai, būdami arčiau Kremliaus, ne tikrai nesirūpino savos tautos nykimu, bet Sniečkaus ir Paleckio valdoma Lietuva visokeriopa gynėsi nuo grįžtančiųjų, juos siuntė į Lenkiją, Karaliaučiaus kraštą, Baltarusiją, Latviją. Vienintelė respublika įstatymais draudė apsigyven- ti „nusikaltėliams“ tėvynėje, o apsigyvenusius engė darbe ir visuomenėje. Čia nebuvo jokios kalbos apie visokeriopą pagalbą, kokią suteikė atvykėliams len- kai. Matyt, bijojo jų maištingos dvasios ir tesirūpino savo ramiu viešpatavimu.

Nesuprantu ko jie bijojo. Net ir dabar po didžiojo istorijos virsmo Paleckiai tebesėdi valdžioje, ko ne- pasakys apie tremtinius ir jų palikuonis. Maža to, panašu, siekia dar kartą parvežti saulę, kokią par- vežė jų senelis 1940 metais.

VARPAS

Leistas politkalinių sovietinės koncentraci- jos stovyklose: 1955 m. Vorkutoje ir 1957 m. Intoje, nuo 1975 m. iki 1989 m. – pogrindyje Lietuvoje. Atkurtas 1996 m. vasario mėn.

Leidėjai Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga,
SL 22 09, ISSN 1648-0244.

Redakcijos adresas: **Edvardas Burokas**, Architektų g. 14–60, LT-04119 Vilnius,
tel. 244-46-19, el. paštas edvardasburokas@gmail.com

Redaktorius **Algimantas Zolubas**, Architektų g. 8–4, LT-04119 Vilnius,
tel. 244-21-57, el. paštas a.zolubas@gmail.com

Bendradarbiams honoraras nemokamas. Rašinių turinys gali nesutapti su redakcijos nuomone. Rašiniai ir nuotraukos negražinami.

„Varpa“ galite skaityti (atsisiųsti) internete adresu www.llks.lt. Čia rasite ir „Varpo“ archyvą. Spaudinių pavidalu „VARPAS“ platinamas per LLKS skyrius

Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga (kodas 191913666)

Atsiskaitomoji sąskaita AB Bankas Swedbank, AB;

Sąskaita Nr. LT62 7300 0100 0249 2325

Išleido ir spausdino „Baltijos kopija“. Kareivių g. 13 b, Vilnius.
Tiražas 1200 vnt.

Aukos VARPUI

Už aukas „Varpui“ dėkojame: Europos parlamento narei Radvilei Morkūnaitei esmingai rėmusiai šio numerio išleidimą, M. Šironienei – 100 Lt, K. Gurskienei – 20 Lt, I. Virketienei – 50 Lt, J. Kojelienė – 10 Lt, M. Janėnaitė – 10 Lt, J. Mildažiui (JAV) – 100 USD, R. Čeburniui – 70 Lt, A. Skučienei – 50 Lt, E. Svilui – 100 Lt (pervedimas), V.L.Mileškai – 50 Lt (pervedimas).

Dėkojame už pervestus 2 proc. nuo pajamų mokesčio.

Už nuotraukas dėkojame: Kajui Hanningsenui, Edvardui Burokui

Tęstinis sąrašas

asmenų, kuriems pripažintas atitinkamas rezistentų statusas

Vadovaudamasis Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos 2012 m. spalio 24 d. posėdžio protokolo Nr. 2PD-216 išvadomis, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras 2012 m. lapkričio 9 d. įsakymu Nr. IV-166 pripažino teisinį statusą šiems pasipriešinimo okupacijoms (rezistencijos) dalyviams:

Kario savanorio:

Antanui Butai, gim. 1908 m. Mažeikių apskr. Tirkšlių vlsč., (**po mirties**), Žemaičių apygardos Alkos rinktinės partizanui, kuopos vado pavaduotojui;

Karoliui Colaičiui, gim. 1917 m. Zarasų apskr. Imbrado vlsč., (**po mirties**), Vytauto apygardos Lokio rinktinės partizanui, žuvusiam ginkluoto susirėmimo metu (kovos lauke);

Antanui Česnulevičiui, gim. 1930 m. Alytaus apskr. Varėnos vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės DLK Vytauto tėvūnijos partizanui;

Steponui Dedoniui, gim. 1912 m. Utenos apskr. Alanotos vlsč., (**po mirties**), kuris 1940 m. birželio 15 d. ėjo Lietuvos Respublikos tikrąją karo tarnybą ir pirmosios sovietinės okupacijos (1940-1941 m.) metu buvo suimtas, įkalintas ir mirė įkalinimo metu po teismo nuosprendžio įsiteisėjimo. Kario laipsnis – leitenantas;

Liudui Gaiveniui, gim. 1918 m. Utenos apskr. Tauragų vlsč., (**po mirties**), Vytauto apygardos partizanui, žuvusiam suėmimo metu;

Petrui Indriūnui, gim. 1924 m. Panevėžio apskr. Šimonių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam Algimanto apygardos Šarūno rinktinės partizanui, Vytenio būrio vadui;

Jonui Ivaškai, gim. 1929 m. Zarasų apskr. Imbrado vlsč., (**po mirties**), Vytauto apygardos Lokio rinktinės partizanui, žuvusiam ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje;

Vytautui Ivaškai, gim. 1928 m. Zarasų apskr. Imbrado vlsč., (**po mirties**), Vytauto apygardos Lokio rinktinės partizanui, žuvusiam ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje;

Kazimierui (Kaziui) Jočiui (Ječiui), gim. 1918 m. Panevėžio apskr. Troškūnų vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui, būrio vado pavaduotojui;

Pranui Lapačiui, gim. 1912 m. Šakių apskr. Paežerėlių vlsč., (**po mirties**), Tauro apygardos Žalgirio rinktinės partizanui, žuvusiam 1945 m. ginkluoto susirėmimo metu (kovos lauke);

Jonui Lauciui (Laučiui), gim. 1922 m. Kupiškio apskr. Viešintų vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo struktūros nariui, žuvusiam ginkluoto susirėmimo su sovietinės armijos dalimis metu;

Baliui Likui, gim. 1923 m. Biržų apskr. Vabalninko vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Kaziui Matiukui, gim. 1919 m. Rokiškio apskr. Svėdasų vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Domui Matulioniui, gim. 1923 (1925) m. Kupiškio apskr. Šimonių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam Algimanto apygardos Šarūno rinktinės štabo apsaugos būrio partizanui;

Vladai Matulionytei, gim. Panevėžio apskr. Šimonių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiai Algimanto apygardos Šarūno rinktinės partizane;

Jonui Mažyliui, gim. 1915 m. Panevėžio apskr. Šimonių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Albinui Meginiui, gyv. Rokiškio apskr. Svėdasų vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Jonui Mikėnui, gim. 1920 m. Panevėžio apskr. Šimonių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Liudvikui Montrimui, gim. 1917 (1920) m. Panevėžio apskr. Šimonių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Jonui Narkūnui Pečiukoniui, gim. 1930 m. Trakų apskr. Eišiškių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės DLK Vytauto tėvūnijos partizanui;

Broniui Pajėdai (Pajadai), gim. Kupiškio apskr. Svėdasų vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Pranui Pajėdai (Pajadai), gim. Kupiškio apskr. Svėdasų vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Feliksui Paršiukui, gim. Kupiškio apskr. Svėdasų vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam partizanui;

Vladui Juozui Reklaičiui, gim. 1927 m. Alytaus apskr. Alytaus vlsč., (**po mirties**), Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės partizanų rezervinio būrio nariui;

Vytautui Kazimierui Sadauskui, gim. 1927 m. Kauno m., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės DLK Vytauto tėvūnijos partizanui, tėvūnijos štabo viršininkui;

Algirdui Bronislovui Šimanskiui, gim. 1925 m. Marijampolės apskr. Veiverių vlsč., (**po mirties**), ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai kovoje žuvusiam Tauro apygardos partizanui, Birutės rinktinės vadui. Partizano laipsnis – vyresnysis leitenantas;

Antanui Urbeliui, gim. 1895 m. Kėdainių apskr. Surviliškio vlsč., (**po mirties**), kuris 1940 m. birželio 15 d. ėjo Lietuvos Respublikos tikrąją karo tarnybą ir pirmosios sovietinės okupacijos (1940-1941 m.) metu buvo suimtas, įkalintas, nuteistas mirties bausme ir mirties bausmė įvykdyta. Kario laipsnis – pulkininkas leitenantas;

**Spalio 12 d. Kaune vykusio iškilmingo Lietuvos partizanų vado
generolo Adolfo Ramanausko-Vanago ir jo žmonos, partizanės,
Vyčio kryžiaus kavalierės Birutės Mažeikaitės-Ramanauskienės
arešto 56-ųjų bei partizanų vado sušaudymo 55-ųjų metinių
MINĖJIMAS**

